

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу **Константінової Олени Вікторівни** на тему: **«Еколого-економічні засади використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з державними і галузевими науковими програмами.

Сучасний світ є складною динамічною системою, в якій здійснюється взаємодія природи та суспільства. Ця взаємодія суперечлива, оскільки заради отримання доходів і зростання власного добробуту, суспільство нестримно споживає екологічні блага. Внаслідок задоволення людських потреб змінюється склад біосфери, структура земної поверхні, рослинний і тваринний світ тощо. Проте з розвитком суспільства здійснюються наукові дослідження, спрямовані на збереження екологічної рівноваги на Землі. Поглиблення теоретичних знань про навколишнє природне середовище стає фундаментом для практичної діяльності щодо стабілізації та поліпшення його стану. Більшість країн світу свою екологічну політику спрямовують на збереження довкілля, досягнення гармонійної взаємодії суспільства та навколишнього природного середовища, захист життя та здоров'я населення від негативного впливу, що є наслідком забруднення атмосферного повітря, охорону, раціональне використання та відтворення природних ресурсів

Одним із завдань екологічної політики є створення та розширення природоохоронних територій, які є умовою екологічно безпечного природного життєвого середовища та найефективнішим способом збереження біотичного, ландшафтного, геологічного різноманіття та підтримання екологічної рівноваги. Проте існують чинники, що створюють перешкоди для функціонування та розвитку природоохоронних територій це

і законодавча база, яка не має механізму виконання, низький рівень фінансування та матеріально-технічного забезпечення, відсутність механізму їх вартісної оцінки, недосконала система управління в цій сфері, тощо. Також, однією із проблем є всезростаюче освоєння нових територій під будівництво житлової та комерційної забудови чи влаштування полігонів для твердих побутових відходів, що в результаті безповоротно зменшує площу природних екосистем, які могли б стати елементами природоохоронних територій. Таким чином, нині головною проблемою є забезпечення раціонального використання і охорони земель за допомогою низки інструментів та механізмів. Таким чином, дисертаційне дослідження Константінової О.В., яке націлене на вирішення низки задач в складі сучасної актуальної проблеми формування еколого-економічних засад використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій у рамках забезпечення сталого розвитку є безумовно актуальним та своєчасним.

Дисертаційна робота Константінової О.В. пов'язана з дослідженнями кафедри землеустрою та кадастру Одеської державної академії будівництва та архітектури відповідно до завдань науково-дослідної роботи «Науково-методичні принципи організації використання та охорони земель на регіональному рівні» (номер державної реєстрації 0118U006759). У рамках зазначеного проекту здобувачем проведено оцінювання тенденцій формування та використання земельно-ресурсного потенціалу Одеського регіону, що відображено у наукових звітах кафедри.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність.

Аналіз змісту дисертації дає підстави зробити висновок про те, що задекларована мета: обґрунтування теоретико-методичних положень і розробка практичних рекомендацій з формування еколого-економічних засад використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій у рамках забезпечення сталого розвитку.

Структура дисертаційної роботи, яка складається з анотацій українською та англійською мовами (С. 2–9), списку публікацій здобувача за темою дисертації (С. 9–12), вступу (С. 14–21), трьох розділів (С. 22–203), висновків (С. 204–207), списку використаних джерел (С. 208–229) і додатків (С. 230–252), є логічною і відповідає меті та завданням дослідження, забезпечує висвітлення отриманих автором результатів із достатньою повнотою. Підтвердженням наукової аргументованості та обґрунтованості положень і висновків у дисертації є чітка логічна послідовність постановки і розв'язання завдань відповідно до мети дослідження. Наукові положення, що знайшли своє відображення в дисертації достатньо обґрунтовані, про що свідчать зміст дослідження, перелік використаної наукової літератури (195 найменувань) і значний обсяг проаналізованої статистичної інформації.

Обґрунтованість результатів дослідження підтверджується глибоким аналізом фундаментальних праць вітчизняних та зарубіжних авторів щодо еколого-економічних засад використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій. Коректна постановка наукових завдань супроводжується адекватністю методів їх вирішення. Зокрема, у першому розділі дисертаційної роботи детальний аналіз підходів до еколого-економічної оцінки використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій дає змогу автору уточнити понятійно-категоріальний апарат за темою дослідження (пп. 1.1., с. 24–28, с. 34–35.; пп. 1.2, с. 57–59) та обґрунтувати сутність функціонування земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій (пп. 1.2.с. 54–58, с.63–64); завдяки науковому огляду методичних підходів до оцінки земель природоохоронних територій автором запропоновано враховувати їх соціально-економічне та екологічне значення з точки зору збереження багатства і генетичного різноманіття (пп. 1.3., с. 74–78).

На основі еколого-економічної діагностики особливостей використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій, охарактеризовано структуру та динаміку розвитку природно-заповідного

фонду (п. 2.1, с. 91–95); розподіл площі та кількості об'єктів ПЗФ за регіонами (п. 2.1, с. 96–97); за допомогою структурно-динамічного аналізу з'ясовано, що сучасний стан фінансування охорони довкілля є незадовільним (п. 2.1, с. 97–98); виявлено наявність істотних відмінностей у розподілі та забезпеченні фінансовими ресурсами установ природно-заповідного фонду залежно від їх підпорядкування (п. 2.1, с. 99–100). Цілком логічним є висновок автора про необхідність запровадження світової практики державно-приватного партнерства для можливості для розвитку природоохоронних територій і залучення інвестиційних ресурсів (п. 2.1, с. 102–107).

В процесі дослідження сучасного стану і тенденцій використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій, автором з'ясовано, що сучасний стан використання земельно-ресурсного потенціалу не відповідає вимогам раціонального природокористування (пп. 2.2., с. 109–113). Автором проведено оцінку розподілу земельних ресурсів України за їх господарським використанням (пп. 2.2., с. 112–114), запропоновано сконцентрувати увагу на формуванні громадської підтримки ПОТ, визнання їх цінностей для місцевого населення, громад та територіальних органів влади, подоланні конфліктів з місцевим населенням і землекористувачами (пп. 2.2., с. 128).

На основі проведеного еколого-економічного аналізу використання земельно-ресурсного потенціалу Нижньодністровського національного природного парку автором визначено низку тенденцій його формування та функціонування, а також виявлено низку диспропорцій в структурі земель (пп. 2.3., с. 131–140).

У роботі досліджено еколого-економічні аспекти підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій, у межах яких удосконалено концептуальний підхід до застосування геоінформаційних технологій з метою підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу

природоохоронних територій шляхом проведення функціонального зонування, що дає змогу запровадити розробку спеціалізованих геоінформаційних систем (пп. 3.1., с. 160–166). Запропоновано схему геоінформаційного забезпечення національних природних парків (пп. 3.1., с. 165).

Заслуговує на особливу увагу запропонований методичний підхід до визначення нормативної грошової оцінки земель природоохоронних територій з урахуванням коефіцієнта, який характеризує функціональне використання земельної ділянки, та з урахуванням комплексного індексу цінності територіального елемента, який відображає специфіку природних і антропогенних факторів середовища, що впливають на створення екологічно безпечного, інвестиційно привабливого землекористування; (пп. 3.2, с. 172–185). Відповідна методика апробована на прикладі Нижньодністровського НПП Одеської області (пп. 3.2, с. 179–184). Досить неоднозначними та цікавими є запропоновані автором заходи щодо вдосконалення методичних підходів до визначення нормативної грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель населених пунктів) (пп. 3.2, с. 185–186).

Проведені дослідження законодавчої бази, реформ адміністративної системи, кризових явищ в економіці і фінансовій сфері дозволили виокремити шляхи вдосконалення управління земельно-ресурсним потенціалом природоохоронних територій. Представлено структурно-логічну модель формування та реалізації еколого-економічної політики природоохоронних територій (пп. 3.3, с. 187–189). Цілком слушно автор наголошує на тому, що управління земельно-ресурсним потенціалом природоохоронних територій має ґрунтуватися на поєднанні інтересів місцевої влади і суб'єктів економічної діяльності, які здійснюють природоохоронну діяльність, місцевого населення цих територій як безпосередніх учасників процесу управління (пп. 3.3, с. 195–198). Наведено схему формування державно-приватного партнерства, використання

принципів якого, сприятиме створенню умов для спільного гармонійного розвитку (пп. 3.3, с. 197–199).

Загалом структура й зміст дисертаційної роботи О.В. Константінової свідчать про комплексний характер проведеного здобувачем дослідження. Висновки, логічно побудовані та мають аналітичне підґрунтя, відображають глибину дослідження.

При проведенні дисертаційного дослідження автор спиралася на систему економічних законів, понять і категорій, а також фундаментальних положень та основних принципів сучасної економічної теорії і практики. В якості методологічної основи дослідження використано теоретичні положення економіки природокористування, економічної теорії, оцінки земель, земельного кадастру, управління земельними ресурсами, землеустрою тощо.

Для досягнення поставленої в дисертації мети використано низку загальних і спеціальних наукових методів дослідження: економіко-статистичний, економічного аналізу і синтезу – застосовано для встановлення еколого-економічних і соціальних тенденцій діяльності природоохоронних територій; метод аналогій і порівнянь – для дослідження світового досвіду формування природоохоронних територій; абстрактно-логічний – для уточнення понятійного апарату дослідження, теоретичних узагальнень результатів наукового пошуку, формування висновків та рекомендацій; індукції й дедукції – для виявлення закономірностей, історичних особливостей формування, використання і розвитку природоохоронних територій та земельно-ресурсного потенціалу.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, офіційні дані Державної служби статистики України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, звітності регіональних управлінь Держгеокадастру, управлінь екології та природних ресурсів обласних державних адміністрацій, наукова література, результати власних досліджень автора.

Таким чином, виходячи з актуальності обраної теми, мети, завдань і змісту дисертації та наукових праць, опублікованих за темою дослідження, є всі підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи є достатньо обґрунтованими. Достовірність практичних розробок підтверджена відповідними довідками. Виходячи з цього, можна зазначити, що одержані результати досліджень та основні положення дисертації є достовірними.

3. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна дисертаційного дослідження О.В. Константінової полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних положень і розробці практичних рекомендацій з формування еколого-економічних засад використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій у рамках забезпечення сталого розвитку. Зокрема автором удосконалено: □ концептуальний підхід до застосування геоінформаційних технологій з метою підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій шляхом проведення функціонального зонування, що дає змогу запровадити розробку спеціалізованих геоінформаційних систем, які включають в себе географічний, кадастровий та туристично-рекреаційний блоки і спрямовані на покращення процесу інформатизації органів влади, суб'єктів господарської діяльності та населення на основі якісного інформаційного наповнення (пп. 3.1, с. 162–166); методичний підхід до визначення нормативної грошової оцінки земель природоохоронних територій з урахуванням коефіцієнта, який характеризує функціональне використання земельної ділянки, та з урахуванням комплексного індексу цінності територіального елемента, який відображає специфіку природних і антропогенних факторів середовища, що впливають на створення екологобезпечного, інвестиційно привабливого землекористування (пп. 3.2,

с. 172–185).

Автором удосконалено методичні підходи до формування комплексного оцінювання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій на основі прогнозування надходжень від плати за землю, які, поступаючи в місцеві бюджети, розширюють можливості фінансування розвитку зазначених територій (пп. 3.2, с. 167–168).

У роботі набули подальшого розвитку понятійно-термінологічний апарат теорії економіки природокористування у частині трактування категоріального поняття «земельно-ресурсний потенціал природоохоронних територій», яке розглядається як сукупність наявних земельних і пов'язаних з ними інших ресурсів та умов, кількісних і якісних характеристик та можливостей природних територій (акваторій), виділених з метою охорони навколишнього середовища, для яких чітко регламентовані форми і способи використання земель, що мають чіткі межі та юридичний статус і призначені для природоохоронної мети; крім того конкретизовано зміст понять «природні ресурси», «ресурсний потенціал», «природно-ресурсний потенціал» (пп. 1.2, с. 55–61); наукові підходи до виявлення основних сутнісних ознак використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій з позицій стратегічного концепту сталого розвитку, що передбачає необхідність нарощення потенціалу за рахунок збільшення площі природоохоронних територій, який доцільно проводити через трансформацію порушених, деградованих і малопродуктивних земельних угідь шляхом проведення рекультивації, консервації та переведення їх в окремі об'єкти природоохоронних територій (пп. 2.2, с. 120–124); систематизація та класифікація факторів для визначення індексу цінності територіального елемента за критеріями природного (клімат, біорізноманіття, рельєф, ґрунтовий покрив, гідрографія) та антропогенного характеру (інвестиційна та туристична привабливість, доступність до автомагістралей, щільність забудови, зона впливу великих міст), що на відміну від існуючої бази оцінювання, пов'язаної з формуванням і розвитком

природоохоронних територій, враховує їх соціально-економічне й екологічне значення (пп. 3.2, с. 181–185); концептуальні основи управління земельно-ресурсним потенціалом природоохоронних територій, передбачивши, що такі повинні включати: нормативно-правове, інформаційно-аналітичне, фінансове, інфраструктурне та інформаційне, науково-методичне забезпечення, що в сукупності створюють основу для формування державно-приватного партнерства (пп. 3.3, с. 187–198).

4. Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Головні положення дисертаційного дослідження доведені до рівня конкретних пропозицій, спрямованих на вдосконалення використання земельно-ресурсного потенціалу та грошової оцінки земель природоохоронних територій. Основні результати дисертаційного дослідження прийнято до практичного застосування, що підтверджено довідками про впровадження, наданих ДП «Одеський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» (довідка № 5 від 17.12.2018 р.), відділом Головного управління Держгеокадастру у Березівському районі Одеської області (довідка № 1587 від 10.10.2018 р.), ТОВ «Науково-виробниче підприємство «Високі технології» (довідка № 4459 від 09.10.2018 р.) та ДП «УКРГЕОІНФОРМ» (довідка № 505 від 11.10.2018 р.). Теоретико-методичні результати дисертаційного дослідження впроваджені в навчальний процес Одеської державної академії будівництва та архітектури під час підготовки лекційних курсів та розроблення навчально-методичних рекомендацій для проведення практичних занять із дисциплін «Державний земельний кадастр», «Управління земельними ресурсами», «Законодавчі основи землеустрою та кадастру», «Нормативна грошова оцінка земель», «Містобудівний кадастр», «Кадастр природних ресурсів» для студентів (довідка № 43-282 від 26.02.2019 р.).

Враховуючи вище викладене, запропоноване дослідження можна розглядати як таке, що вносить суттєвий вклад у розвиток науки в сфері

економіки природокористування та охорони навколишнього природного середовища.

5. Повнота викладу основних результатів дослідження в опублікованих працях здобувача.

Головні результати наукових досліджень О.В. Константинової, які покладено в основу дисертації, доведені до відома наукової спільноти, що підтверджується їх апробацією на міжнародних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, 2 публікаціями дисертанта у фахових виданнях України, 4 публікаціями у виданнях іноземних держав та у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз і 10 тезами у матеріалах науково-практичних конференцій. Загалом за матеріалами дослідження опубліковано 16 наукових праць (С. 16–18 автореферату). Таким чином, можна стверджувати, що нормативні вимоги МОН України щодо необхідної кількості статей у наукових виданнях дотримано. Характер видань та зміст наукових праць відповідають вимогам стосовно повноти висвітлених основних результатів дисертаційної роботи, представленої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

6. Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату.

Дисертація та автореферат оформлені згідно з вимогами МОН України. Дисертаційна робота структурно складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Зміст автореферату повністю ідентичний основним положенням дисертації. Висновки дисертаційної роботи є аргументованими і витікають з результатів проведених досліджень. Сформульовані автором пропозиції є змістовними.

Загальний обсяг роботи викладено на 258 сторінок комп'ютерного тексту. У тексті дисертації розміщено 28 рисунків, 19 таблиць, 7 додатків. Список використаних джерел складається із 195 найменувань.

Автореферат за своїм змістом відповідає основним положенням,

висновкам і рекомендаціям, що наведені в дисертаційній роботі. Порівняння змісту автореферату і основних положень дисертації свідчить про їх повну ідентичність.

7. Дискусійні питання та зауваження.

В цілому позитивно оцінюючи новаторські ідеї О.В. Константинової та наукові результати, одержані нею у процесі дисертаційного дослідження, можна відзначити низку положень, які мають дискусійний характер, що зумовлює висловити з цього приводу наступні зауваження та побажання:

1. У першому розділі детально розглянувши теоретико-методологічні підходи до еколого-економічної оцінки використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій з позицій концепції сталого розвитку, здобувачеві варто було ґрунтовніше зосередитися на світових практиках щодо ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій та його оцінювання, а також їх можливої адаптації до вітчизняних реалій.

2. У другому розділі здійснюючи діагностику еколого-економічних особливостей використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій, автор, на нашу думку, дещо перенаситив роботу статистичними даними, які варто було подекуди упустити або ж перенести в додатки.

3. Декларуючи у пункті новизни «набули подальшого розвитку» концептуальні основи управління земельно-ресурсним потенціалом природоохоронних територій, автор зазначає, що вони мають містити відповідне інструментально-методичне наповнення, яке в сукупності формує основу для розвитку державно-приватного партнерства; проте, на нашу думку, представлений перелік інструментів подекуди дублюється (приміром, інформаційно-аналітичне та інформаційне забезпечення, де останнє, на наш погляд, доцільніше було б замінити на інституційне).

4. В процесі обґрунтування напрямів підвищення еколого-економічної ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу

природоохоронних територій в контексті принципів сталого розвитку, автором відображено схему формування державно-приватного партнерства, водночас в контексті забезпечення сталого розвитку, на нашу думку, варто було б ґрунтовніше зосередитися на соціальних ефектах реалізації такого партнерства в нашій державі для того, щоб розробити певний стратегічний сценарій їх розвитку, що дозволить прогнозувати результати стимулюючого впливу інструментів управління на рівень розвитку природоохоронних територій.

5. У межах пропонованої систематизації та класифікації факторів для визначення індексу цінності територіального елементу у розрізі критеріїв природного і антропогенного характеру, автор декларує про відмінність такого оцінювання, що полягає у врахуванні соціально-економічного й екологічного значення природоохоронних територій; однак, на нашу думку, зазначені тут критерії не відображають відповідного соціально-економічного наповнення.

6. У контексті здійснення соціо-еколого-економічного оцінювання стану використання та діяльності природоохоронних територій, зокрема й використання земельно-ресурсного потенціалу Нижньодністровського національного природного парку, на нашу думку, слід було виокремити низку ключових чинників, які справляють найбільш істотний вплив на використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій.

7. Відмічаючи багатовекторність проведеного дослідження, було б доцільно проаналізувати досвід тих країн, які мають схожість проблем та вихідних стартових умов використання порушених, деградованих і малопродуктивних земельних угідь при створенні окремих об'єктів природоохоронних територій, що дало б змогу структурувати наявні проблеми та підвищити рівень раціонального використання таких земель.

8. Перевірка повноти викладених основних наукових результатів дослідження в опублікованих роботах здобувача була б більш зручною, якби після висновків до розділів були зазначені номери публікацій згідно зі

списком використаних джерел (наприклад в такій редакції: «Основні наукові результати розділу опубліковані у працях автора [.....]).

Водночас вказані зауваження та побажання не знижують в цілому високої наукової та практичної цінності одержаних О.В. Константіною результатів, а стосуються у великій мірі проблематичних і дискусійних питань та підкреслюють актуальність дослідження і необхідність подальшої наукової розробки цих питань.

8. Загальний висновок

Ознайомлення з дисертацією, авторефератом дисертації та науковими публікаціями О.В. Константіною дозволяє констатувати, що її дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням, має наукову новизну і практичну значимість, вирішує конкретне наукове завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень і розробці практичних рекомендацій з формування еколого-економічних засад використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій у рамках забезпечення сталого розвитку та є предметом її захисту за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.

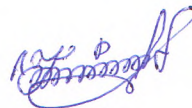
Тематика дисертаційного дослідження відповідає пріоритетним напрямкам розвитку науки і техніки, державним і галузевим науковим програмам, визначеним Верховною Радою України. Подана до захисту дисертаційна робота відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д 36.814.02 Львівського національного аграрного університету і паспорту спеціальності 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.

Автореферат відображає структуру, основні положення і висновки дисертації. Це дає підстави визнати наукову зрілість дисертанта, уміння досліджувати складні питання економіки природокористування та охорони навколишнього середовища, окреслювати перспективи подальших розробок

у галузі економіки.

В цілому, дисертаційна робота Константиної Олени Вікторівни на тему «Еколого-економічні засади використання земельно-ресурсного потенціалу природоохоронних територій» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, яка відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 і 13 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567), а її автор, Константинова Олена Вікторівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.

Офіційний опонент:
кандидат економічних наук,
завідувач лабораторії
збалансованого природокористування
Інституту агроекології і
природокористування НААН

Л.В. Касперевич

Підпис Л.В. Касперевич засвідчую
Вчений секретар ІАП НААН
кандидат економічних наук

М.Я. Височанська